

Кичик бизнес ва хусусий корхоналарда персонални танлаш мезонлари масаласи ҳам муҳим аҳамиятга эга, чунки кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик учун кадрларни тайёрлаш масаласи уларнинг талаби орқали шаклланади. Турли илмий изланишлар ва социологик тадқиқотлар материаллари таҳлили тадбиркорлар томониданишчиларни ёллаш мезонлари бўйича бир неча йўналишларни ажратиш кўрсатишга имкон беради. Биринчиси, ишлаб чиқариш ишчиларини ёллашдаги мезонлар ва мутахассисларни (менежерлар, хизматчилар) ёллашдаги мезонлар фарқланади. Шунинг эътирофи этиш муҳимки, мутахассислар, менежерлар, хизматчиларни ёллаш уларнинг касбий тайёргарлигига ёллашнинг мажбурий (зарурий) шартини ҳисобланса, ишчиларни ёллаш эса, уларнинг меҳнат тажрибаси, интизомлилиги зарурий шарт ҳисобланади. Кўпчилик тадбиркорлар (фаолият хусусиятидан келиб чиққан ҳолда) ўз ишлаб чиқариш ходимларини ёллашда эътиборни уларнинг жинсига, ёшига, соғлиғига, бир неча меҳнат вазибаларини бажара олишига эътиборни қаратган.

Аммо фикримизча, кичик корхоналарнинг тармоқ тузилишига боғлиқ ҳолда юқорида кўрсатилган мезон кўрсаткичлари ўзгариб туриши мумкин, мисол учун, мутахассисларнинг касбий тайёргарлиги энг асосий мезон сифатида хизмат кўрсатиш соҳаси кичик ва хусусий корхоналарда талаб этилади. Малака, тажриба мезонлари эса бозор инфратузилмаси соҳаси кичик корхона раҳбарлари томонидан талаб қилинадиган мезон ҳисобланади. Шу билан биргаликда ушбу соҳа кичик корхона раҳбарлари ходимларнинг меҳнат фаолиятига қизиқиши меҳнатга ижодий ёндашиш каби мезонларга катта эътибор беришади. Меҳнат интизоми ва соғлиғи мезони кўпроқ савдо, транспорт ва умумий овқатланиш соҳаси кичик корхона раҳбарларининг диққат эътиборида бўлади.

Ижтимоий ишлаб чиқаришни ўрганишда юқорида келтирилган методологик ёндашув кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг иқтисодий мазмунини ўрганиш жиҳатларини ажратишга имкон беради.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар:

1. Абдурахмонова Г.Қ. Кичик бизнесда аҳолини иш билан таъминлаш. Монография. – Т.: Иқтисодиёт, 2014. 54-б
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития. / М.: 1982. С. 170
3. Друкер П. Рынок: как выйти в лидеры. Практика и принципы. – М.: 1992. С. 20,30.
4. Макконел К., Брю Л. Экономикс. Принципы, проблемы и политика. Т.1. – М.: 1992. С. 38
5. Хайек Ф.А. Общество свободных. / Пер. с англ. – М.: 1990. С. 76
6. Самарқанд вилояти Давлат статистика Бош бошқармаси

ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АЙРИМ НАЗАРИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Шадиева Гулнора Мардиевна -

*Самарқанд Иқтисодиёт ва сервис институти
Тармоқлар иқтисодиёти кафедраси профессори, и.ф.д.*

Аннотация: Мақолада инновацион иқтисодиёт шароитида тадбиркорликни ривожлантиришнинг назарий асослари, тадбиркорлик шакллари ва мулк шакли, фаолият соҳаси, шунингдек, банд бўлган ходимларнинг сони кўра гуруҳлари, кичик тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши, Мамлакатимизда тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари каби масалалар ёритилган

Калит сўзлар: инновация, тадбиркорлик, инновацион муҳит, рақамлаштириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, товарлар ва хизматлар, аҳоли фаровонлиги

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

Шадиева Гулнора Мардиевна -

*Самаркандский институт экономики и сервиса
Профессор кафедры отраслевой экономики, д.э.н.*

Аннотация: В статье рассмотрены теоретические основы предпринимательства в инновационной экономике, формы собственности, формы деятельности, а также количество работающих, доля малого бизнеса в ВВП, основные направления развития бизнеса в стране.

Ключевые слова: инновации, предпринимательство, инновационная среда, цифровизация, малый бизнес и циклическое предпринимательство, товары и услуги, благосостояние населения.

THE THEORETICAL ASPECTS OF EDUCATIONAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF INNOVATIVE ECONOMY

Shadiyeva Gulnora Mardiyeva -

Samarkand Institute of Economics and Service

Professor of "Sectoral Economics", Doctor of Economics

Annotation: The article covers the theoretical foundations of entrepreneurship in an innovative economy, the form of ownership, forms of activity, as well as the number of employees, the share of small business in GDP, the main directions of business development in the country.

Keywords: innovation, entrepreneurship, innovative environment, digitalization, small business and cyclical entrepreneurship, goods and services, welfare of the population.

Кириш. Мамлакатимизда инновацион иқтисодиёт шароитида тадбиркорликни ривожлантириш, аҳолини фаровонлигини ошириш, турмуш даражаси ва сифатини кўтариш кун тартибда турган муҳим масалага айланмоқда. Янги Ўзбекистонни қуриш мақсадида амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар шароитида мамлакатимизни ривожлантириш ва аҳоли фаровонлигини оширишнинг муҳим манбаларидан бири сифатида тадбиркорлик хусусан, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик энг муҳим йўналишлардан бирига айланди. «Жойлардаги ижтимоий муаммоларни ҳал этишга оид тадбиркорлик ташаббусларини, айниқса, ёшлар ва аёллар тадбиркорлигини қўллаб-қувватлашга устувор аҳамият бериш зарур. Шу мақсадда аҳоли ва тадбиркорларга, микромолия хизматлари ва молиявий ресурсларга, давлат харидларига кенг йўл очиб берилди. Бундай чоралар орқали одамларимизда тадбиркор бўлишга иштиёқ ва ишонч ортади, улар кўпроқ даромад олишга интиладиган бўлади»[1] Кўриниб турибдики, тадбиркорликни ривожлантиришнинг жуда кўплаб йўналишларидан бири инновацион иқтисодиёт шароитида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш ва самарадорлигини ошириш билан боғлиқ муаммолардир.

Бу борада кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларига қулай ишчан муҳит яратиш, меҳнат, моддий ва инвестиция каби ресурсларни эътиборга олган ҳолда иқтисодий салоҳиятни яхлит баҳолаш услубиятини такомиллаштириш ҳамда иқтисодий фаолиятга жалб этилмаган бўш иқтисодий ресурслардан самарали фойдаланиш механизмларини такомиллаштириш бўйича тавсияларни ишлаб чиқиш катта аҳамиятга эга бўлиб ҳисобланади.

Таъкидлаш лозимки, пандемия даврида тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш бўйича Ўзбекистон Республикаси Президентининг 20 га яқин фармон ва қарори қабул қилинди. Ушбу ҳужжатлар билан тадбиркорликни, айниқса, пандемияда энг кўп муаммоларга дуч келган туризм, умумий овқатланиш, хизмат кўрсатиш соҳаларини қўллаб-қувватлаш мақсадида ҳуқу-

қий, иқтисодий ва молиявий имкониятлар яратилди.

Жумладан, тадбиркорлик фаолиятини давлат рўйхатидан ўтказиш, турли ружхатномалар олиш ва бошқа кўплаб хизматлар тартиб-қоидалари соддалаштирилди. Бу борада қулайлик яратиш учун Давлат хизматлари агентлиги ва унинг жойлардаги марказлари ташкил этилди. Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил (Бизнес-омбудсман) лавозими жорий қилинди. Барча ҳудудларда тадбиркорлар мурожаатларини қабул қилиб, ҳал этишга кўмаклашадиган Бош вазир қабулхоналари ташкил этилди. Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида Тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси фаолияти йўлга қўйилиб, унга 200 миллиард сўм ва 50 миллион доллар маблағ ажратилди. Тижорат банклари томонидан тадбиркорларга ажратилаётган кредитлар ҳажми ошди. Бундай амалий чоралар ўз натижасини бермоқда. Кичик бизнес мамлакат ялпи ички маҳсулотининг қарийб 60 фоизини, саноат маҳсулотлари ҳажмининг учдан бирини, қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг 98 фоизини, инвестицияларнинг ярмини таъминламоқда. Кўпгина вилоятларда экспортнинг 70-90 фоизи айнан кичик бизнесга тўғри келади[2].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сонли Фармони, 2018 йил 7 июндаги «Ҳар бир оила – тадбиркор» дастурини амалга ошириш тўғрисида»ги қарори, 2018 йил 14 июлдаги «Аҳоли бандлигини таъминлаш борасидаги ишларни такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори ҳамда Ўзбекистон Республикаси Марказий банки бошқарувининг 2018 йил 9 июндаги «Ҳар бир оила – тадбиркор» дастури доирасида кредитлар ажратиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида»ги Қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 7 мартдаги «Ҳудудларда аҳолини тадбиркорликка

кенг жалб қилиш ва оилавий тадбиркорликни ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-4231-сон Қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 14 майдаги “Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 13 октябрдаги “Аҳолини тадбиркорликка жалб қилиш тизимини такомиллаштириш ва тадбиркорликни ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-4862-сонли Қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 21 апрелдаги “Тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш, ишбилармонлик муҳитини янада яхшилаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” қарори ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда мазкур тадқиқот муайян даражада хизмат қилади.

Адабиётлар шарҳи. Тадбиркорлик ва уни ривожлантириш масалаларига бағишланган бир қанча монографиялар, илмий тўпламлар, журналлар ва даврий матбуотда қўллаб мақолалар чоп этилган, уларда бу соҳада мавжуд муаммоларнинг турли жихатлари ёритиб берилган. Бугунги кун тадбиркорликни ташкил этши масалаларини кўриб чиқиб, таҳлил қилиш талаб этади.

Тадбиркорликнинг назарий асослари уни ривожланиши масалалари хорижлик олимлардан Ричард Кантильон, Ж.Б.Сей, Смит А., Андре Маршалл, Ж.Б. Кларк. Й. Шумпетер Р.Хизрич, А.Хоскин, Ф.Хайн, россиялик олим Ю. М. Осипов ва бошқа бир қатор олимларнинг илмий ишларида ўз аксини топган.

Ушбу муаммолар билан мамлакатимиз иқтисодчи олимларидан Абдуллаев Ё., Каримов Ф., С.Ғуломов, Б.Ходиевларнинг илмий ишларида баён этилган.

Инглиз иқтисодчиси Ричард Кантильон (1775) тадбиркорлик тушунчасини илк бор XVII аср охири ва XVIII аср бошларида қўллаган эди. Унинг фикрича, “тадбиркор - таваккалчилик шароитида фаолият кўрсатувчи кишидир” (1969).

Шунинг учун, у иқтисодий фаровонликни белгилаб берувчи бойлик манбаини ер ва меҳнат омилини деб таъкидлаган.

Машҳур француз иқтисодчиси Ж.Б.Сей (1767-1832) “Сиёсий иқтисод рисоласи” китобида (1803й.) ишлаб чиқаришнинг уч мумтоз омиллари – ер, капитал, меҳнатнинг яхлитлиги тадбиркорлик фаолиятидир деб таърифлаган эди. Ж.Б.Сей (2006). ўзининг илмий тадқиқотларида тадбиркор олган даромад унинг меҳнати, ишлаб чиқаришни ташкил этганлиги, маҳсулот-

ни ўз вақтида сотганлиги учун берилган мукофотдир, тадбиркор таваккал қилиб, бирор-бир маҳсулотни ишлаб чиқаришни ўз бўйнига олади деб қайд этган. А. Смит (1723-1790) ўзининг «Халқлар бойликларининг моҳияти ва сабабларини тадқиқ этиш» (1776 й.) номли китобида тадбиркор тушунчасига қуйидагича таъриф берган:

“Тадбиркор – капитал эгаси, у муайян тижорат ғоясини амалга ошириб, даромад олиш учун таваккалчилик билан иш бошлайди, чунки капитални бирор-бир ишга сарфлаш доимо таваккалчилик билан боғлиқдир”.

А.Смитнинг (1973) фикрича, тадбиркорликдан олинган даромад, шахсий таваккалчилик учун олинган мукофотдир.

Француз иқтисодчиси Андре Маршалл (1907-1968 йй.) биринчи бўлиб ишлаб чиқаришнинг учта омилига (ер, капитал, меҳнат) тўртинчи омил – ташкиллаштириш омилини қўшди. Шу вақтдан бошлаб тадбиркорлик тушунчаси ва шу соҳада олиб бориладиган ишлар кўлами кенгайиб бормоқда. Америкалик иқтисодчи Ж.Б.Кларк (1847-1938) тадбиркорлик фаолиятини қуйидагича тушунган: “Эркин рақобат меҳнатга меҳнатдан келган нарсани беради, капиталистларга капитал яратган нарса тегади, тадбиркорлар мувофиқлаштириш фаолиятидан келган нарсани олади”(1994.)

Машҳур америкалик иқтисодчи Й. Шумпетер (1883-1950) ўзининг “Иқтисодий ривожланиш назарияси” китобида, тадбиркорни новатор (янгилик бунёд қилувчи одам) деб таърифлаган. Олим тадбиркорлик фаолиятини капиталистик иқтисодиётнинг ривожланишида, иқтисодий ўсишни таъминлашда катта рол ўйнайдиган янгиликларни жорий этишдан иборат, дея “функцияси янги комбинацияларни жорий этишдан иборат бўлган хўжалик субъектларини биз тадбиркор деб атаймиз” деб таъкидлаган (1982).

Фридрих Фон Хайннинг (1899-1984) фикрича, тадбиркорлик фаолият бўлмасдан, балки янги иқтисодий имкониятларни излаб топиш, ҳатти-ҳаракатларни таъминлашдир. Олим тадбиркорликни фаолият эмас, деб талқин этади (1989). Америкалик олим Р.Хизрич(1991)., ўзининг илмий ишларида “Тадбиркорлик ўз қийматига эга бўлган қандайдир янги нарсани яратиш жараёни, тадбиркор эса бунинг учун барча зарур вақти ва кунини сарфлайдиган, барча молиявий, психологик ва ижтимоий ҳавф-хатарни ўзига олиб, эвазига мукофот сифатида пул ва эришилган ютуғидан қаноатланувчи шахс” - деб таъкидлайди. Инглиз профессори А.Хоскин (1993) эса “ишни ўз ҳисобидан олиб борувчи, бизнесни бошқариш билан шахсан шуғулланувчи ва керакли воситалар билан таъминланиш учун

шахсий жавобгарликка эга, қарорни мустақил қабул қилувчи шахс якка тартибдаги тадбиркор бўлади”, - деб изоҳлайди.

Мамлакатимиз иқтисодчи олимлари С.Ғуломов (1997) бизнес тадбиркорликка нисбатан кенг маънога эга. Тадбиркорлик фаолияти бизнес фаолиятининг бир шакли сифатида иқтисодиётнинг турли соҳаларида амалга оширилади, деб таъкидлайди.

“Тадбиркор - бу бозор иқтисодиётида хўжалик юриштиринг асосий субъекти ҳисобланади. Тадбиркор якка шахс сифатида ҳам, ишлаб чиқариш омиллари бирлаштирувчи кишилар гуруҳи сифатида ҳам намоён бўлиши мумкинки, бу кишилар ўзлари ихтиёрида бўлган ишлаб чиқариш воситаларини иш кучи билан, бу иш кучини сотиб олиш ва хўжалик фаолиятида ундан фойдаланиш ёрдамида бирлаштирадлар” деб ўз қарашларини баён қилишган профессор Ё.Абдуллаев ва Ф.Каримовлар(2010)

Б.Ходиев (2000) ўзининг илмий қарашларида “тадбиркорлик – бу иқтисодий фаолиятнинг алоҳида тури, унинг остида мустақил ташаббус, жавобгарлик, янгилик киритувчи, тадбиркорлик ғоясига асосланган, фойда олишга йўналтирилган мақсадга мувофиқ фаолиятдир” – деб таъриф беради

Юқорида номлари зикр этилган олимларнинг асарларида тадбиркорлик, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг илмий-назарий ва амалий жиҳатлари умумий тарзда ёритилган. Аммо инновацион иқтисодиёт шароитида соҳада тадбиркорлик муаммолари кам ўрганилган ва мос равишда иқтисодий адабиётларда ҳам кам ёритилган. Шунинг учун бугунги инновацион иқтисодиёт жараёнларида тадбиркорликни хусусан кичик бизнесни ривожлантиришнинг замонавий тенденцияларини ҳисобга олиш, уни давлат томонидан тартибга солиш ва ривожлантириш йўналишларини аниқлаш, шунингдек, тадбиркорлик, кичик бизнесни ривожда ишбилармонлик муҳитини қулайлаштиришга йўналтирилган масалалар ҳали тўлиқ ўрганилмаган бўлиб, ушбу мавзу доирасида тадқиқот олиб бориш долзарблиги намоён бўлди.

Тадқиқот методологияси. Ушбу мақола ни ёритиш жараёнида Ўзбекистон Республикасининг тадбиркорликка оид қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони, Ўзбекистон Республикаси Президенти асарлари, ижтимоий иқтисодий соҳалардаги иқтисодчи олимларнинг илмий асарларининг мазмун, моҳияти ўрганилиб, тадбиркорлик соҳасини ривожлантиришнинг мавжуд иқтисодий кўрсаткичлари таҳлил этилди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси. «Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунида, (2000 йил 25 майда): «Тадбиркорлик (тадбиркорлик фаолияти) қонун ҳужжатларига мувофиқ даромад (фойда) олишга қаратилган, юридик ва жисмоний шахслар томонидан маҳсулот ишлаб чиқариш (ишларни бажариш, хизматлар кўрсатиш) йўли билан таваккал қилиб ва ўз мулкий жавобгарлиги остида амалга ошириладиган ташаббускор фаолиятдир» деб таъкидланади.

Бизнинг фикримизча, тадбиркорлик ўз мулкига асосланиб даромад олиш мақсадида олиб бориладиган фаолиятдир.

Иқтисодчи олимларимиздан А. Ўлмасов, М.Шарифхўжаевлар (1995) ўзларининг илмий адабиётларида тадбиркорликнинг факат кичик, ўрта шакллари гина таҳлил қилишган. Шунингдек, улар тадбиркорликнинг фаолият соҳаларига ва мулкчилик турларига кўра намоён бўлиш шакллари кўрсатиб беришган. Россиялик олим Ю.М. Осипов (1995) асосан тадбиркорликнинг якка ва жамоа таркибидаги шакллари кўрсатиб ўтганлар. Бошқа бир гуруҳ олимларимиз эса тадбиркорликнинг кичик ва ўрга, хусусий ва давлат шакллари хусусида илмий изланишлар олиб борганлар. Бизнинг фикримизча, тадбиркорлик шакллари нинг мулк шакли, фаолият соҳаси, шунингдек, банд бўлган ходимларининг сони кўра гуруҳларга гуруҳларга ажратиш мумкин деб ҳисоблаймиз.

Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитасининг маълумотларига кўра, кичик тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши қуйидагича бўлган.

1-жадвал

Кичик тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши

Йиллар	Кичик тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши, %
2018 й	60,2%
2019 й	54,7 %
2020 й	54,2 %

Жадвал маълумотларини таҳлил қиладиган бўлсак, 2020 йилнинг январь-сентябрь ойларида кичик тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши 54,2 %ни ташкил қилди (2019 йилнинг январь-сентябрида 54,7 %). ЯИМ таркибида кичик тадбиркорлик улушининг пасайиши йирик корхоналар улушининг ошиши билан изоҳланади. 2020 йилнинг январь-сентябрида кичик тадбиркорликни ҳудудлар бўйича иқтисодий фаолият турлари кесимидаги улуши, %да

2020 йилнинг январь-сентябрида кичик тадбиркорликни ҳудудлар бўйича иқтисодий фаолият турлари кесимидаги улуши, %да.

	Саноат	Қурилиш	Хизматлар	Инвестиция
Ўзбекистон Республикаси	25,3	72,1	52,4	50,3
Қорақалпоғистон Республикаси	20,4	92,6	52,5	34,5
вилоятлар:				
Андижон	17,5	92,8	66,7	69,5
Бухоро	32,9	81,9	68,1	44,6
Жиззах	61,2	96,4	61,3	73,7
Қашқадарё	30,7	87,5	70,3	15,6
Навоий	6,2	78,0	59,3	26,9
Наманган	48,3	89,8	65,2	76,2
Самарқанд	43,0	87,5	70,2	72,4
Сурхондарё	41,9	85,9	67,6	60,8
Сирдарё	40,3	98,2	55,6	48,4
Тошкент	20,3	79,6	69,8	40,2
Фарғона	39,4	91,3	69,5	63,8
Хоразм	26,4	91,8	64,3	72,9
Тошкент ш.	38,8	74,2	46,3	57,2

Жадвалда келтирилган маълумотларга кўра, ҳудудлар бўйича кичик тадбиркорликнинг иқтисодий фаолият турлари бўйича энг кўп улуши: саноатда- Жиззах (61,2 %), Наманган (48,3%), Самарқанд (43,0 %), Сурхондарё (41,9 %), Сирдарё (40,3 %) ва Фарғона (39,4%) вилоятларига, қурилишда- Сирдарё (98,2 %), Жиззах (96,4%), Андижон (92,8 %), Қорақалпоғистон Респ. (92,6 %), Хоразм (91,8 %) ва Фарғона (91,3 %) вилоятларига, хизматларда- Қашқадарё (70,3 %), Самарқанд (70,2%), Тошкент (69,8 %), Фарғона (69,5 %), Бухоро (68,1 %) ва Сурхондарё (67,6%) вилоятларига тўғри келган.

Ўзбекистон республикаси давлат статистика қўмитасининг маълумотларига кўра, 2021 йилнинг январь-мартида 26,8 мингтадан ортиқ кичик корхона ва микрофирмалар (фермер ва деҳқон хўжаликларисиз) ташкил қилинди. Бу кўрсаткич ўтган йилнинг шу даврига нисбатан таққосланганда 15,0 фоизга кўп демакдир. Энг кўп кичик корхона ва микрофирмалар савдо соҳасида (33,9 %), саноат соҳасида (20,9 %), қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжалигида (16,9 %), қурилиш соҳасида (6,9 %) ташкил этилган[3].

Иқтисодий фаолият турлари бўйича энг кўп кичик корхона ва микрофирмалар савдода 9093 та, саноатда 5602 та, қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжалигида 4540 та, қурилишда 1847 та, яшаш ва овқатланишда 1522 та, ахборот ва алоқада 700 та ташкил этилган.

Коронавирус пандемияси иқтисодиётга, айниқса, кичик бизнес ва тадбиркорликга таъсир этди. 2019 йилнинг январь- март ойида кичик тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши 46,0 % ни, кароновирис пандемияси туфайли 2020 йилнинг январь-мартида 44,7 % ни, кўрилган чора –тадбирлар натижасида 2021 йилнинг

январь-мартида бу кўрсаткич 45,0 % ни ташкил қилди.

Бундай шароитда тадбиркорликни, кичик бизнесни ривожлантириш чора-тадбирларини шартли равишда қуйидаги йўналишларга бўлиш мумкин:

1. Иш вақтини қисқартириш, вақтинча ишдан бўшатиш ва касаллик таътилига чиқариш орқали кичик бизнесда банд бўлган ишчиларни қўллаб қувватлаш тизимини шакллантириш

2. Тўловларни солиқлар, ижтимоий тўловлар, қарзлар, ижара ва коммунал тўловларни кечиктиришга имкон яратиш

3. Фоизсиз кредитлар беришни ташкил қилиш ва тўлов қобилиятини кафолатлаш

4. Рақамли технологияларни қўллашда кўмаклашиш.

Хулоса ва таклифлар. Мамлакатимизда тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат бўлиши лозим:

Биринчидан, коронавирус пандемияси шароитида тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш чораларини давом эттириш давлат томонидан тадбиркорликни қўллаб- қувватлаш механизмларини самарадорлигини ошириш, бу борада хорижий мамлакатлар тажрибасидаги янги механизмларни мавжуд шароитларга мослаштирган ҳолда амалиётга қўллаш.

Иккинчидан, тадбиркорлик фаолиятида бозорга товарлар ва хизматлар таклифи билан эмас, балки истеъмолчиларни муаммоларини ечиш воситалари билан чиқиш лозим. Истеъмолчи учун ишлаш, унинг истагини қондиришга ҳаракат қилиш тадбиркорлик субъектига муваффақият келтиради.

Учинчидан, тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш, шунингдек ривожланиши учун зарур шарт-шароитлар яратиб бериш

Тўртинчидан, ҳар бир оиладан битта тадбиркор бўлишига эришиш учун, аҳоли ўртасида тадбиркорлик кўникмаларини шакллантириш мақсадида мунтазам равишда ташвиқот ишларини олиб бориш, соҳа учун малакали кадрларни тайёрлаш.

Бешинчидан, тижорат банклари томонидан кичик ва хусусий тадбиркорликга бериладиган молиявий кўмаклар бўйича имтиёزلарни кучайтириш.

Олтинчидан, фаолият кўрсатаётган кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг товарлар ва маҳсулотларини экспорт қилиш, талабни етарли даражада ушлаб қолинишини таъминлаш мақсадида Самарқанд, Сурхондарё, Наманган, Жиззах, ва Бухоро вилоят-

ларида кичик бизнесда банд бўлганларни молиявий қўллаб-қувватлаш механизмларини ишлаб чиқиш.

Еттинчидан, экспорт билан шуғулланувчи кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари фаолиятини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш. Саккизинчидан, масофадан туриб ишлаш мумкин бўлган фаолият турларини қўллаб-қувватлаш мақсадида рақамли технологиялар, интернет қамровини кенгайтириш чора-тадбирларини кўриш.

Ушбу тадбирлар тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришга, мамлакатимиз иқтисодиётининг янада юқорироқ босқичга кўтаришга хизмат қилади.

Манба ва адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2020 йил 24 январь. - <https://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>
2. <https://daryo.uz/k/2019/07/23/kichik-biznes-va-tadbirkorlikni-rivojlantirish-boyicha-yangi-tizim-joriy-etiladi/>
3. https://stat.uz/uz/?preview=1&option=com_dropfiles&format=&task=frontfile.download&catid=290&id=1088&Itemid
4. 2000 йил 25 майдаги 70-II-сонли «Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни
5. Эссе о природе торговли в общем плане // Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. — М.: Мысль, 2004. Т. 1. — С. 269—278
6. Кантильон Ричард // Большая советская энциклопедия : [в 30 т.] / гл. ред. А. М. Прохоров. — 3-е изд. — М.: Советская энциклопедия, 1969—1978
7. Сэй Ж.-Б. Трактат по политической экономии. Экономические софизмы; Экономические гармонии. М., Дело, Акад. нар. хоз-ва при Правительстве Рос. Федерации, 2006.
8. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М., Высшая школа, 1973.
9. Маршалл А. Принципы экономической науки. Пер. с англ. — М., Издательская группа «Прогресс», 1993. — 23 л.
10. Ж.Б. Кларк. Распределение богатства. М., 1994. 40ст
11. Хизрич, С. Питерс. Предпринимательство. М., 1991, 20с.
12. А.Хоскин. Курс предпринимательства. М., 1993, 23с.
13. Гулямов С.С., Догиль А.Ф., Семенов Б.А. Предпринимательство и малый бизнес. — Т. 1997 — с. 33 — 34.
14. Абдуллаев Ё., Каримов Ф. «Кичик бизнес ва тадбиркорлик асослари». Т.: Меҳнат.2010. 9-бет
15. Ходиев Б.Ю. Ўзбекистон иқтисодида тадбиркорлик ривожини эконометрик моделлари. 08.00.06 – “Эконометрика ва статистика” иқтисослиги бўйича иқтисод фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати.Т.: 2000. 42-б.
16. Ўлмасов А., Ш арифхўжаев М. лар Иқтисодияот назарияси. -Т.: Меҳнат, 1995, 193— 194—б.
17. Ю.М. Осипов Основы предпринимательского дела. Благородный бизнес. -М.: МП. Гризов, 1992, 42-45 -66
18. Проблемы организационно-экономических факторов и развития услуг по повышению благосостояния семьи Г.М. Шодиева - 2008 г. - Диссертация на соискание ученой степени доктора
19. Шодиева Г.М., Пардаева О.М. Проблемы развития семейного предпринимательства и повышения занятости и доходов населения и снижения бедности. Академия управления gwalior.; 23: 210.

СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИ КИЧИК ТАДБИРКОРЛИК САЛОҲИЯТИ НАТИЖАВИЙЛИГИНИ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ БАҲОЛАШ УСУЛЛАРИ ВА МЕЗОНЛАРИ

Хатамов Очилди Қурбонович -
 иқтисод фанлари доктори, доцент
Тошалиева Саодат Тохировна -
 Термиз давлат университети докторанти

Аннотация. Ушбу мақолада Сурхондарё вилояти кичик тадбиркорлик салоҳияти натижавийлигини ижтимоий-иқтисодий баҳолаш усуллари ва мезонлари илмий тадқиқотлар асосида ёритилган. Бугунги кунда кичик тадбиркорлик субъектлари салоҳияти натижавийлигини ижтимоий-иқтисодий баҳолаш билан боғлиқ муаммоларни ўрганишга бағишланган илмий тадқиқотлар долзарб аҳамият касб этмоқда. Мақолада кичик тадбиркорлик салоҳиятини натижавийлигини ижтимоий-иқтисодий баҳолашга доир ёндашувлар келтирилган. Кичик тадбиркорлик субъектлари салоҳияти тўрт мезон бўйича алоҳида ва мажмуавий интеграл индекслар ёрдамида муаллифлар томонидан таҳлил қилиниб, таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: тадбиркорлик салоҳияти, тадбиркорлик салоҳияти бўйича ёндашувлар кичик тадбиркорлик субъектлари салоҳияти натижавийлигини тавсифловчи статистик кўрсаткичлар, ижтимоий-иқтисодий баҳолаш, тадбиркорлик салоҳияти бўйича ёндашувлар, тадбиркорлик салоҳиятини баҳолаш.